

Westervoort, De Schans

rapport 560

Westervoort, De Schans

Een bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek in de vorm van boringen

Gerjan Sophie

Met een bijdrage van:

André Viersen, Bouwhistorische inventarisatie met waardestelling,
Bureau voor Bouwhistorie en Architectuurgeschiedenis

Colofon

ADC Rapport 560

Westervoort, De Schans

Een bureauonderzoek en inventariserend veldonderzoek in de vorm van boringen

Auteur: G. Sophie

Met een bijdrage van: André Viersen, Bouwhistorische inventarisatie met waardestelling, Bureau voor Bouwhistorie en Architectuurgeschiedenis

In opdracht van: gemeente Westervoort

Foto's en tekeningen: ADC-ArcheoProjecten, tenzij anders vermeld

© ADC-ArcheoProjecten, Amersfoort, januari 2005

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of op welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgevers.

ADC ArcheoProjecten aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Autorisatie:
dr. E. Lohof

ISBN 9058746844

ADC-ArcheoProjecten
Tel 033-299 81 81
Postbus 1513
3800 BM Amersfoort
Fax 033-299 81 80
Email info@archeologie.nl

Inhoudsopgave

1	Inleiding	5
2	Bureauonderzoek	5
2.1	Methoden	5
2.2	Resultaten	6
	Landschappelijke en bodemkundige ontwikkeling van het gebied	6
	Bekende archeologische waarden en historische gegevens	7
2.3	Archeologische verwachting	8
3	Historische geografie	8
4	Inventariserend Veldonderzoek	8
4.1	Methoden	8
	Oppervlaktekartering	8
	Boringen	8
4.2	Resultaten	9
	Booronderzoek	9
4.3	Interpretatie	9
5	Conclusies en aanbevelingen	9
	Literatuur	11
	Lijst van afbeeldingen en tabellen	11
	Bijlage 1 Boorgegevens	18
	Bijlage 2 André Viersen, Bouwhistorische inventarisatie met waardestelling, Bureau voor Bouwhistorie en Architectuurgeschiedenis	26

ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN HET ONDERZOEKSGBIED

<i>Provincie:</i>	Gelderland
<i>Gemeente:</i>	Westervoort
<i>Plaats:</i>	Westervoort
<i>Toponiem:</i>	De Schans
<i>Kaartblad:</i>	40 B
<i>Coördinaten:</i>	194890/439760 195170/439680 194900/439470 195130/439600
<i>Bevoegd gezag:</i>	Gemeente Westervoort, geadviseerd door provincie Gelderland
<i>ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer (CIS-code):</i>	15173
<i>ADC-projectcode:</i>	4094300
<i>Periode van uitvoering:</i>	Nov /dec 2005

1 Inleiding

In opdracht van de gemeente Westervoort heeft ADC ArcheoProjecten een bureauonderzoek en een inventariserend archeologisch veldonderzoek uitgevoerd voor het plangebied De Schans in gemeente Westervoort (afb. 1). Het plangebied zal worden herontwikkeld waarbij onder meer woningbouw plaats zal vinden. Het onderzoek was noodzakelijk om te bepalen of bij de bouwactiviteiten de kans bestaat dat archeologische resten in de ondergrond worden aangetast.

Het doel van het bureauonderzoek is het verwerven van informatie over bekende of verwachte archeologische waarden binnen het omschreven gebied. Het doel van het inventariserende veldonderzoek is het aanvullen en toetsen van het gespecificeerde verwachtingsmodel, dat gebaseerd is op het bureauonderzoek. Dit is gebeurd door middel van een booronderzoek. Doel is tevens te bepalen hoe het noordelijk en zuidelijk deel integraal op elkaar kunnen worden aangesloten op basis van de cultuurhistorische gegevens.

Het plangebied heeft een oppervlakte van ca. 15 ha en is momenteel in gebruik als grasland met op een aantal plaatsen nog schuren en huizen (zie bijlage 2). Het gebied ligt in het zuidwesten van de gemeente Westervoort tussen de dijk van de Nederrijn en de nieuwbouwwijk Ganzenpoel.

Het onderzochte gebied is kleiner dan het plangebied omdat het zuidelijke deel van het plangebied, de locatie van de voormalige schans, uit eerder onderzoek goed bekend is. Het deel van het onderzoeksgebied dat nu is onderzocht beslaat ruwweg 5 ha.

De volgende onderzoeksvragen zijn opgesteld voor het plangebied:

1. Wat is de genese van het plangebied?
2. In welke mate is de natuurlijke bodemopbouw van het plangebied intact?
3. Zijn er (aanwijzingen voor) archeologische waarden in het plangebied aanwezig?
4. In welke mate wordt een eventueel aanwezige vindplaats verstoord door de realisatie van de geplande bodemingreep?

Indien archeologische sporen aanwezig blijken:

5. Wat is de aard, conservering, datering, omvang en begrenzing van de zones met cultuurhistorische waarden binnen het plangebied?
 6. Wat zijn de eventuele gevolgen hiervan voor de verdere ontwikkeling
 7. Hoe kunnen het noordelijk en zuidelijk deel integraal op elkaar worden aangesloten op basis van de cultuurhistorische gegevens;
 8. Wat is het advies inzake de te volgen beschermingsstrategie
- Voor dit onderzoek is geen Programma van Eisen geschreven, maar een Plan van Aanpak dat is voorgelegd aan de gemeente Westervoort.

Aan het onderzoek hebben Gerjan Sophie (archeoloog), Leo Smole (veldtechnicus) en André Viersen (bouwhistoricus) meegewerkt. Het archeologische deel van het verhaal is geaccordeerd door Eric Lohof (senior archeoloog). Marc Kocken (senior adviseur) heeft de conclusies en aanbevelingen vanuit de beleidskant gecontroleerd.

2 Bureauonderzoek

2.1 Methodes

Het bureauonderzoek bestond uit het bestuderen van kaartmateriaal en literatuur betreffende de geschiedenis van het plangebied. Daartoe zijn ondermeer de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW), de Archeologische Monumenten Kaart (AMK) en geologische, bodemkundige en geomorfologische en historische kaarten bestudeerd voor zover deze bestaan van het gebied. Een volledig overzicht van de gebruikte bronnen is in de literatuurlijst gegeven, en waar relevant wordt in voetnoten naar deze verwezen. Specifiek voor de locatie De Schans en de directe omgeving zijn gegevens verzameld uit het Archeologisch Informatie Systeem (ARCHIS), een digitaal archief met archeologische vondstmeldingen en terreinen die wettelijk zijn beschermd of waarvoor een meldingsplicht bestaat in het geval van voorgenomen grondwerkzaamheden. Er is contact gelegd met de heer Hageman van de Historische Kring Westervoort. De methoden toegepast bij het Bureauonderzoek zijn conform de KNA, versie 2.2, 2005.

2.2 Resultaten

Landschappelijke en bodemkundige ontwikkeling van het gebied

Westervoort ligt in het oostelijk rivierengebied op een plaats waar de IJssel zich afsplitst van de Nederrijn. In de kadertekst staat de algemene ontwikkeling van het centrale rivierengebied weergegeven. De landschappelijke ontwikkeling in het oostelijk rivierengebied is vergelijkbaar.

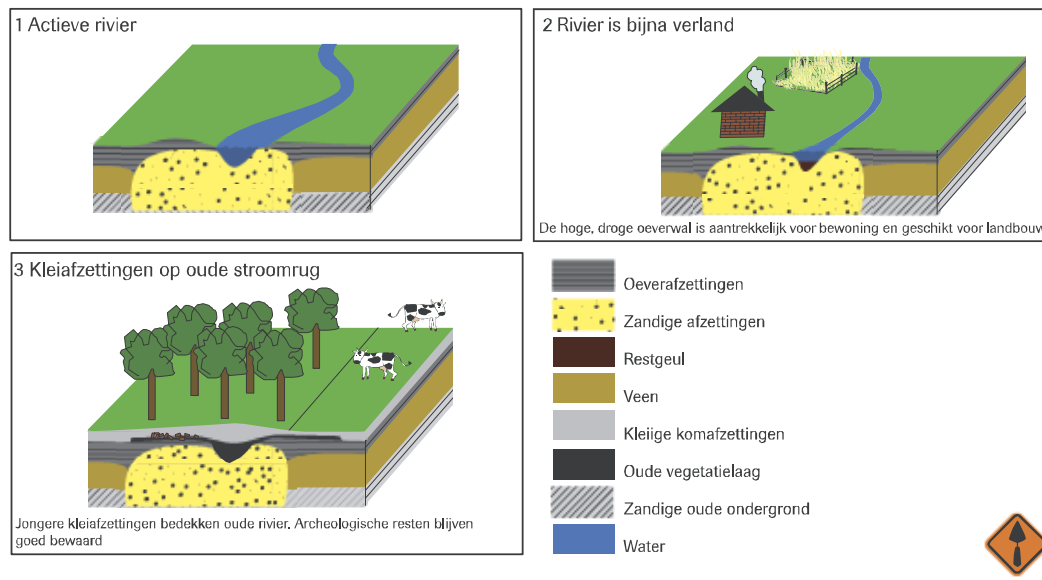
In Berendsen en Stouthamer staan de volgende stroomgordels in (de buurt van) De Schans aangegeven: de Meinerswijkse, actief tot 1855 BP en de Nederrijn, actief sinds 2500 BP.¹ Volgens de geomorfologische kaart is er in het onderzoeksgebied sprake van een rivieroeverwal en is die vergraven op de plaats van de Schans. De bodem is volgens de bodemkaart een poldervaaggrond bestaande uit zware zavel en lichte klei.

Ontwikkeling van het Nederlandse rivierengebied

De ondergrond in het centrale deel van het Nederlandse rivierengebied bestaat uit afzettingen van de Rijn en Maas. Het rivierenlandschap zoals wij dat kennen ziet er heel anders uit dan het landschap vóór de bedijking, toen de rivieren zelf hun weg door het landschap zochten. In dit gebied hadden de rivieren een meanderend patroon. Dit betekent dat de rivier één rivierbedding heeft, die meer of minder kronkelt. De rivierbochten verschoven in de loop van de tijd langzaam naar buiten en stroomafwaarts. Hierdoor ontstond een brede strook waarin de rivier ooit stroomde: de meandergordel. In een meandergordel bevindt zich altijd op enige diepte zand in de ondergrond, het zand dat door de rivier werd getransporteerd.

Daarnaast overstromden de rivieren regelmatig, waarbij veel sediment werd afgezet in een strook direct langs de rivier. Hier vormden zich oeverwallen, die samen met de meandergordel 'stroomgordel' wordt genoemd. Het achterliggende laaggelegen gebied, de kommen, kwamen bij overstromingen ook blank te staan. Hier werd fijner sediment, zware klei, afgezet.

Verder vormde de rivier soms plotseling een nieuwe loop. De afgesloten of verlaten rivierarm werd opgevuld. Als gevolg van deze zogenaamde stroomgordelverleggingen zijn in de loop van het Holocene (ca. 10.000 jaar geleden tot heden) verschillende nieuwe rivierarmen in het rivierengebied gevormd en weer afgesloten. De buiten gebruik geraakte stroomgordels vormden zandige stroomruggen in het landschap, die aantrekkelijk waren voor bewoning en landbouw. Ze lagen relatief hoog en dus droog, waren vruchtbaar en goed te bewerken. De relatief laaggelegen komgebieden waren vooral geschikt als wei- en hooiland.

¹ Berendsen & Stouthamer 2001. BP= before present

Bekende archeologische waarden en historische gegevens

Op de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW) (afb. 2) is te zien dat de

het onderzoeksgebied een middelhoge archeologische verwachtingswaarde kent. Op de Archeologische Monumenten Kaart (AMK) staat de Schans aangeduid als 'terrein van hoge archeologische waarde' met CMA (Centraal Monumenten Archief)-nummer 40B-010. Op de digitale provinciale archeologische monumentenatlas (afb. 2b) staat het gebied eveneens aangegeven als terrein van hoge archeologische waarde. Daarnaast heeft De Schans de status van cultuurhistorisch Rijksmonument met Rijksmonumentnummer ODB 38849.

Verder zijn enige waarnemingen in en direct buiten het onderzoeksgebied bekend. Nummer 7832 (RD coördinaat: 195100/ 439700) is een vroeg-Romeinse fibula (mantelspeld), nummer 3298 (195200/439500) betreft vondsten van laat-middeleeuws aardewerk die zijn aangetroffen tijdens de bodemkartering door Stiboka.² Waarnemingsnummer 28663 (195250/439500) betreft een aantal Romeinse munten van het Schansterrein en waarnemingsnummer 128209 behoort bij het onderzoek dat in 1996 is uitgevoerd door RAAP.³ Op afbeelding 2 zijn de AMK (Archeologische Monumenten Kaart)-terreinen en ARCHIS (ARChEologisch Informatie Systeem)-meldingen aangegeven.

Historisch is veel bekend over De Schans Geldersoord. Het Fort Geldersoord is in 1741 – 1742 aangelegd in het zuidwesten van Westervoort langs de Rijn op een Gelders schiereiland in het toen door Pruisen bezette gebied (Duiven/Loo)). Het Fort was een verdedigingswerk t.b.v. de inlaatsluis, die water uit de Rijn kon inlaten, om het achterliggende gebied tussen Westervoort en Doesburg onder water te zetten. Deze inlaatsluis lag niet in de bandijk maar in een speciaal omgeleid stuk achter de dijk, vingerling genoemd. Het Fort is vanwege dreigend gevaar van Pruisische en Franse troepen, aangelegd op de landerijen van de Esse-Bouwinge, een oud hof in bezit van de Arnhemse Sint-Nicolaï broederschap.⁴ Ook al in de jaren 1629-1672 hebben in dit gebied, aan de rechter Rijnsoever tegenover het stadje Huissen (Kleefs gebied) verdedigingswerken gelegen.

Na het Wener congres in 1815 kwamen door grenswijzigingen de Pruisische gebieden Duiven, Huissen en Zevenaar bij Nederland. Het Fort verloor zijn doel en werd verkocht en uiteindelijk afgebroken. De nieuwe eigenaar heeft er een tijdlang een steenfabriek gehad, waardoor de kleiwallen zijn afgegraven en de muren zijn afgebroken en voor wegverharding dan wel het dempen van de grachten zijn gebruikt.⁵ Eind 19e eeuw zijn de resten met een kleilaag afgedekt. De locatie van het Fort heeft een beschermde status als cultuurhistorisch Rijksmonument (ODB 38849).

De verwachting is, dat er van het monument niet meer over is dan funderingsresten. In de tijd van de koude oorlog, begin jaren '50 van de vorige eeuw, is nagenoeg op dezelfde plaats in de bandijk, onder grote geheimzinnigheid, opnieuw een inlaatsluis gebouwd voor een vernieuwde IJssellinie, als hindernis tegen invallende Russen. In militair opzicht was deze IJssellinie eind jaren '60 al weer verouderd en werd afgebroken of zoals met 'onze' sluis, in de dijk weggewerkt. Pas bij de dijkverbeteringen in 1997 kwam de sluis weer te voorschijn en is zichtbaar in de dijk opgenomen, als een cultuurhistorisch kenmerk in het landschap, dankzij het waterschap "Rijn en IJssel" en de gemeente Westervoort.⁶

Het fort is archeologisch reeds onderzocht. In 1996 is door RAAP een gecombineerd weerstands- en booronderzoek uitgevoerd in het kader van werkzaamheden voor de dijkversterking.⁷ In 2000 heeft Fugro, regio Oost een geofysisch onderzoek uitgevoerd, aangevuld met enkele handboringen en vervolgens met sonderingen.⁸ Hierbij zijn op verschillende plaatsen hoeveelheden zwaar puin of funderingsresten aangetroffen. In 2003 heeft RAAP een

² Pons, 1953

³ Marinelli, 1997

⁴ Van Petersen, 1974

⁵ Stam, 1963

⁶ Met dank aan historische kring Westervoort voor het verstrekken van informatie

⁷ Marinelli, 1997

⁸ Schoneveld, 2000

booronderzoek gedaan naar het bastion van het fort.⁹ Resultaat van deze onderzoeken is dat er een vrij duidelijk beeld van de ligging van de resten van de Schans is en dat die ligging goed overeenkomt met het beeld van de Schans zoals dat door Leenen is getekend.¹⁰

2.3 Archeologische verwachting

Voor het Schansterrein geldt een hoge verwachting die in eerdere onderzoeken door RAAP en Fugro is bevestigd. Uit deze onderzoeken is de ligging van de Schans redelijk zeker geworden. Het noordelijk gedeelte van het onderzoeksgebied, waar het booronderzoek plaatsvindt heeft een middelhoge verwachting en kent enkele meldingen van Romeinse vondsten. Mogelijk is het Romeinse verleden van de Schans en het noordelijk deel van het plangebied een van de gronden op basis waarvan de cultuurhistorische samenhang tussen de verschillende delen van het plangebied gebaseerd kan worden.

3 Historische geografie

Voor dit onderzoek is een aantal historische kaarten bekeken en beoordeeld op ontwikkeling door de tijd heen (afb 3a, b, c). De voornaamste conclusie die daarbij getrokken kan worden, is dat na het verval van de Schans het landschappelijke beeld nauwelijks verandert tot in de tweede helft van de twintigste eeuw Westervoort structureel gaat uitbreiden met nieuwbouw wijken. Vanaf de kadastrale kaart uit 1830 via de kaart van Kijpers uit 1865 en de zogenaamde Bonnebladen zijn de Heegsche Bouwing, de restanten van de waterwerken aan de zuidkant van de Schans, de restanten van het inundatiekanaal en de Klapstraat de belangrijkste terugkerende ijkpunten op de kaarten.¹¹ Ook de percelering in de omgeving van de Schans lijkt nauwelijks aan verandering onderhevig.

4 Inventariserend Veldonderzoek

4.1 Methoden

Methoden toegepast bij het Inventariserend Veldonderzoek zijn conform de KNA, versie 2.2, 2005.

Oppervlaktekartering

Het terrein is niet onderzocht door middel van een veldkartering omdat het weiland betreft en dus sprake is van slechte vondstzichtbaarheid.

Boringen

In het plangebied zijn 25 grondboringen uitgevoerd met als doel het vaststellen van de aan- of afwezigheid van archeologische indicatoren, de mate van verstoring en de bodemopbouw. Archeologische indicatoren zijn bijvoorbeeld fragmenten aardewerk, houtskool, verbrande klei, (on)verbrand bot en andere insluitsels die van nature niet in de bodem voorkomen. Daarnaast kunnen bodemverkleuringen, bijvoorbeeld veroorzaakt door fosfaatverbindingen, een indicatie vormen voor bewoning in het verleden.

Daar het een karterend onderzoek betreft is gekozen voor een boorgrid van 40 bij 50 meter. Op de plaats van een duidelijk opgebracht grondpakket is een boring vervallen en een enkele boring is iets verplaatst i.v.m. een pas gesloopte schuur of een recent aangelegde weg langs de woonwijk.

De boringen zijn geplaatst in een grid bestaande uit parallelle raaien met een afstand van 40 m. Binnen een raai zijn de boringen geplaatst om de 50 m. De boringen zijn zodanig geplaatst dat zij verspringen ten opzichte van die in de aangrenzende raai en zijn uitgevoerd met een 7 cm edelmanboor en een 3 cm guts. De boringen zijn gezet tot 20 cm in de ongestoorde ondergrond tot een maximum van 3 m. De bodemtextuur en archeologische indicatoren zijn beschreven volgens SBB 5.1 van het NITG-TNO waarin ondermeer de standaard classificatie van bodemonsters volgens NEN5104 wordt gehanteerd. De X- en Y-coördinaten zijn bepaald aan de hand van de locale topografie. De hoogte van het maaiveld ter plaatse van de boringen is bepaald aan de hand van de topografische kaartserie 1 : 25.000.

⁹ Bedeaux, 2003

¹⁰ In Van Petersen 1974

¹¹ bronnen: www.dewoonomgeving.nl, www.kuijsten.de en historische atlassen

4.2 Resultaten

Booronderzoek

De locatie van de boringen is weergegeven in afb. 4. De firma Tauw heeft voorafgaand aan het booronderzoek een *groundtracer* onderzoek uit laten voeren. Hoewel tevoren werd verwacht dat deze gegevens geen extra informatie voor het archeologische deel van het onderzoek zou opleveren, zijn de gegevens die vrijblijvend en bereidwillig door Tauw ter beschikking zijn gesteld wel meegenomen in de uitvoering van het veldwerk. Op basis van de *groundtracer* gegevens zijn enkele boringen (nrs. 7, 11, 12) eerder gezet dan de nummers doen vermoeden om te kijken of er een afwijkend beeld in bodemopbouw dan wel duidelijke archeologische indicatoren aangetroffen zouden worden. Toen dit niet het geval bleek te zijn, is besloten vast te houden aan het boorgrid zoals dat vooraf bedacht was.

In het algemeen bestaan de profielen van de boringen van onder naar boven uit bruin tot grijs, zwak tot matig siltig, kalkloos, matig grof zand met daarboven een kleipakket dat varieert van matig siltige tot grof zandige, kalkloze klei met roest- en mangaanvlekken.

In een aantal boringen (nrs. 10, 12, 14, 16, 17, 24 en 25) is het kleipakket onderbroken door een dun zandlaagje.

Tijdens het booronderzoek is slechts in een paar boringen een spikkel puin aangetroffen dieper dan de bouwvoor (zie bijlage 1). Het betreft enkele boringen in het zuidelijk deel van het onderzochte gebied (nr. 18 en 20) en enkele boringen in de directe omgeving van huidige bebouwing (nr. 13, 14 en 24) of wegen (nr. 9). In alle boringen lijkt het om baksteengruis te gaan. In boringen 9, 13, 14 en 24 is het waarschijnlijk dat het voornamelijk recent materiaal betreft. Deze boringen zijn gezet in de directe omgeving van bestaande bebouwing en kunnen met de bouw of verbouw daarvan samenhangen. Een sterk argument daarvoor is dat de Heegsche Bouwing in de Tweede Wereldoorlog beschadigd is geraakt en na de oorlog opnieuw opgebouwd.

In de boringen in het zuidelijk gedeelte van het terrein (18 en 20) kan het baksteengruis materiaal van de Schans betreffen.

Er zijn geen andere indicatoren gevonden die wijzen op archeologische sporen in de bodem.

4.3 Interpretatie

De zandafzettingen en de zandige klei-afzettingen zijn te interpreteren als oever- of stroomgordelafzettingen en kunnen worden geassocieerd met de Meinerswijkse stroomgordel.¹² Landschappelijk of fysisch geografisch kunnen dus het noordelijke, nu onderzochte deel en het zuidelijke, de Schans bevattende deel van het plangebied als een eenheid worden beschouwd.¹³

5 Conclusies en aanbevelingen

Op basis van alle informatie uit het bureauonderzoek en het inventariserende veldonderzoek kunnen de volgende conclusies worden getrokken. De cijfers verwijzen naar de vragen uit de inleiding.

Het bureauonderzoek geeft aan dat het noordelijk deel van het met boringen onderzochte deel van het plangebied een middelhoge archeologische verwachtingswaarde bezit volgens de IKAW; de rest van het terrein kent een hoge archeologische waarde volgens de AMK en de digitale provinciale archeologische monumentenatlas. De werkelijke Schans is cultuurhistorisch Rijksmonument (ODB 38849).

1) In het onderzoeksgebied is sprake van een rivieroeverwal.

2) Uit het booronderzoek blijkt dat de bodemopbouw niet verstoord is.

3) Naast enkele spikkels puin zijn er geen archeologische indicatoren aangetroffen. Dit sluit niet uit dat zich toch nog archeologische sporen in het plangebied bevinden.

De fysieke gesteldheid van de bodem in het plangebied is over het algemeen dusdanig dat eventuele nog *in situ* aanwezige archeologische resten in een goede conditie zullen verkeren.

¹² Berendsen & Stouthamer, 2001.

¹³ Bedeaux, 2003

4) Uit de uit het huidige onderzoek naar voren gekomen resultaten blijkt niet dat er versterking van enige vindplaats zal plaatsvinden.

5 en 6) In het zuidelijk gedeelte betreft dat uiteraard de eigenlijke Schans. In het noordelijk deel zijn uit dit onderzoek geen zones met archeologische resten te voorschijn gekomen. Wel is er sprake van een beeldbepalende boerderij (Heegsche Bouwing, zie bijlage 2) met een beeldbepalend erf en de historische “openheid” van het gebied, waarmee bij planvorming rekening moet worden gehouden en die als bron van inspiratie bij de ontwikkeling kan dienen.

7) Aangezien het gebied landschappelijk een eenheid vormt, verdient het aanbeveling hier in de plannen bijzondere aandacht te schenken. Bovendien is het een zone die een laatste restant vormt van een open, agrarisch buitengebied aan de zuidzijde van Westervoort, dat sinds het verval van de Schans tot de uitbreiding van de woonwijken in de laatste decennia niet of nauwelijks aan grootscheepse verandering onderhevig is geweest.

Om te komen tot een strategie die een zekere mate van bescherming biedt aan het mogelijk toch aanwezige bodemarchief en aan de openheid van het landschap kan de woningbouw in het noordelijk deel van het plangebied mogelijk opgezet worden met behoud van enige openheid in het gebied. Daarbij dient weloverwogen de beeldbepalende Heegsche Bouwing een plaats te krijgen. Er kan worden overwogen het inundatiekanaal als een scherpe “overgangszone” te realiseren tussen het agrarische landschap aan de noordzijde en het fort met grachten ten zuiden daarvan, dat als een 18^e eeuwse kunstwerk in het landschap is gelegd. Het contrast kan worden geaccentueerd door het kanaal watervoerend te maken en een deel van de wallen van het Schansterrein weer op te werpen. Indien bewoning en fort nauw op elkaar aan moeten sluiten en het accent op het voormalige kanaal daardoor niet mogelijk is, verdient het aanbeveling nadruk te leggen op het laatste aspect, namelijk de buitenwallen van het fort tot originele hoogte terug brengen, zodat binnen- en buitenwereld van het fort juist scherp van elkaar zijn gescheiden, maar elkaar niet direct beïnvloeden.

8) Geadviseerd wordt om in het onderzochte noordelijke deel van het plangebied geen aanvullend archeologisch onderzoek uit te voeren. Het verdient wel aanbeveling de uitvoerder van het grondwerk te wijzen op de plicht archeologische vondsten te melden bij het bevoegd gezag, zoals aangegeven in de Monumentenwet 1988, artikel 47, lid 1. Daarnaast is er de mogelijkheid om amateur-archeologen en/of de Historische Kring Westervoort de kans te bieden tijdens grondwerkzaamheden waarnemingen te doen.

Het deel van het onderzoeksgebied dat ligt tussen de Heegsche Bouwing en het inundatiekanaal behoort tot het AMK- terrein met hoge archeologische waarde. Wanneer in deze zone bodemingrepen worden gepland, is het wel raadzaam nader archeologisch onderzoek uit te voeren. Proefsleuven lijken dan de meest geëigende methode om na te gaan of zich in deze zone nog resten bevinden die met de Schans in verband kunnen worden gebracht.

Voor de vervolgstappen die mogelijk zijn voor de Heegsche Bouwing en de schuur Schans 7/7a wordt verwezen naar bijlage 2.

Voor het zuidelijk deel van het plangebied (de echte Schans, die buiten het bestek van deze studie valt) wordt aanbevolen om daar waar bodemingrepen zijn gepland volgens het op te stellen inrichtingsplan eerst archeologisch onderzoek uit te (laten) voeren door middel van enkele proefsleuven. Naast de meer exacte plaatsbepaling en het registreren van de profielopbouw van wallen en grachten kan eveneens de fysieke kwaliteit van het bodemarchief worden vastgesteld. Op basis van een dergelijk onderzoek kan een Voorlopig Ontwerp (VO) worden opgesteld.

Literatuur

Bedeaux, D.G., 2003: *Fort Geldersoorth te Westervoort, gemeente Westervoort; een inventariserend archeologisch onderzoek*, Amsterdam (RAAPnotitie 485).

Berendsen, H.J.A., 1997: *Landschappelijk Nederland*. Assen.

Berendsen, H.J.A. & E. Stouthamer, 2001: *Palaeogeographic development of the Rhine-Meuse delta, the Netherlands*. Assen.

BOSCH, J.H.A., 2005: *Archeologische Standaard Boorbeschrijvingsmethode*, Versie 5.2., Utrecht (TNO-rapport, NITG 05-043-A).

MARINELLI, M.G., 1997: *Gemeente Westervoort, Fort Geldersoorth, gecombineerd weerstands- en booronderzoek*, Amsterdam (RAAP rapport 231).

NEDERLANDS NORMALISATIE-INSTITUUT, 1989: *Geotechniek: classificatie van onverharde grondmonsters. NEN 5104*. Delft.

PETERSEN, J.W. VAN, 1974: *Des Landmeters Trots*, Zutphen.

PONS, L.J., 1953: *De bodemgesteldheid van een gedeelte van de Lymers (Het binnendijkse land van de gem. Westervoort, Duiven (ged.) en Zevenaar (ged.))*, Wageningen (Stichting voor Bodemkartering, rapport 343).

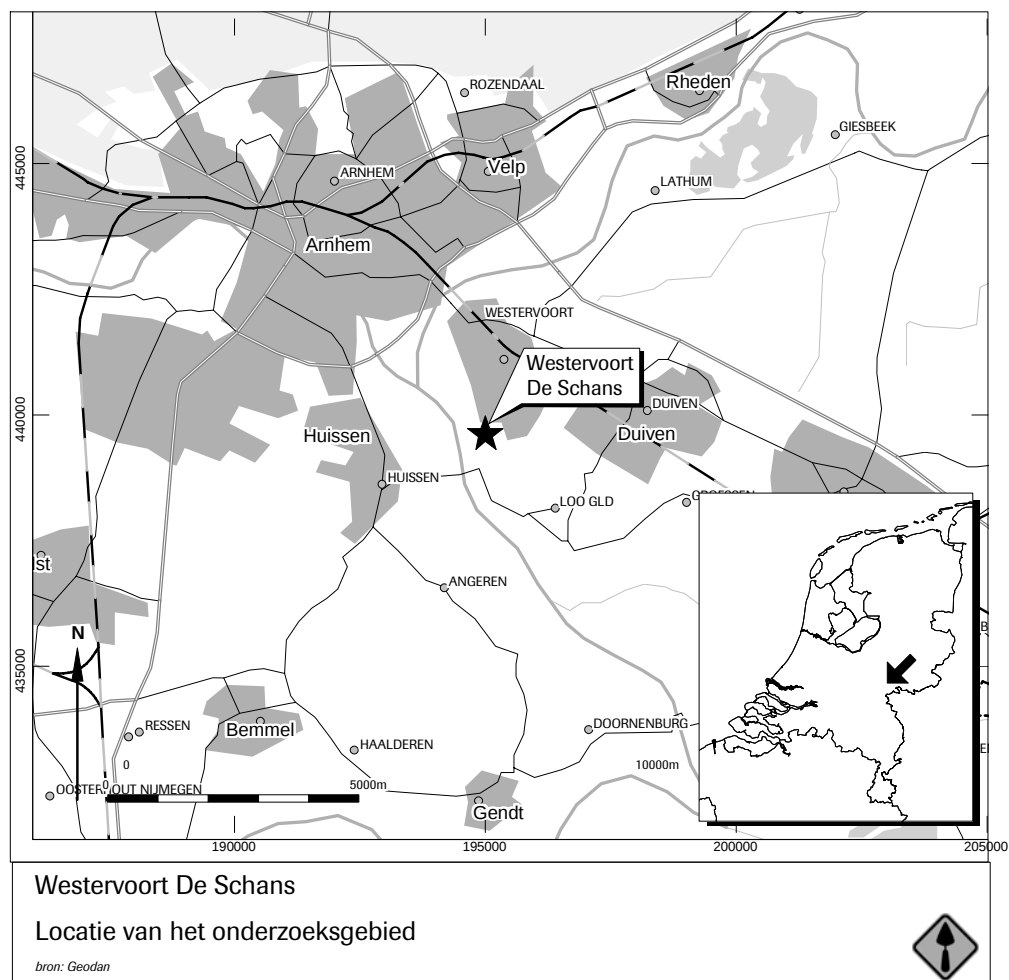
SCHONEVELD H.W., 2000: *Briefrapport betreffende fortificaties "De Schans" te westervoort*, Arnhem (Fugro briefrapport, opdracht nummer R-3009).

STAM, H., 1963: De Schans Geldersoord te Westervoort, in: *GeldersDagblad*, 28 nov 1963.

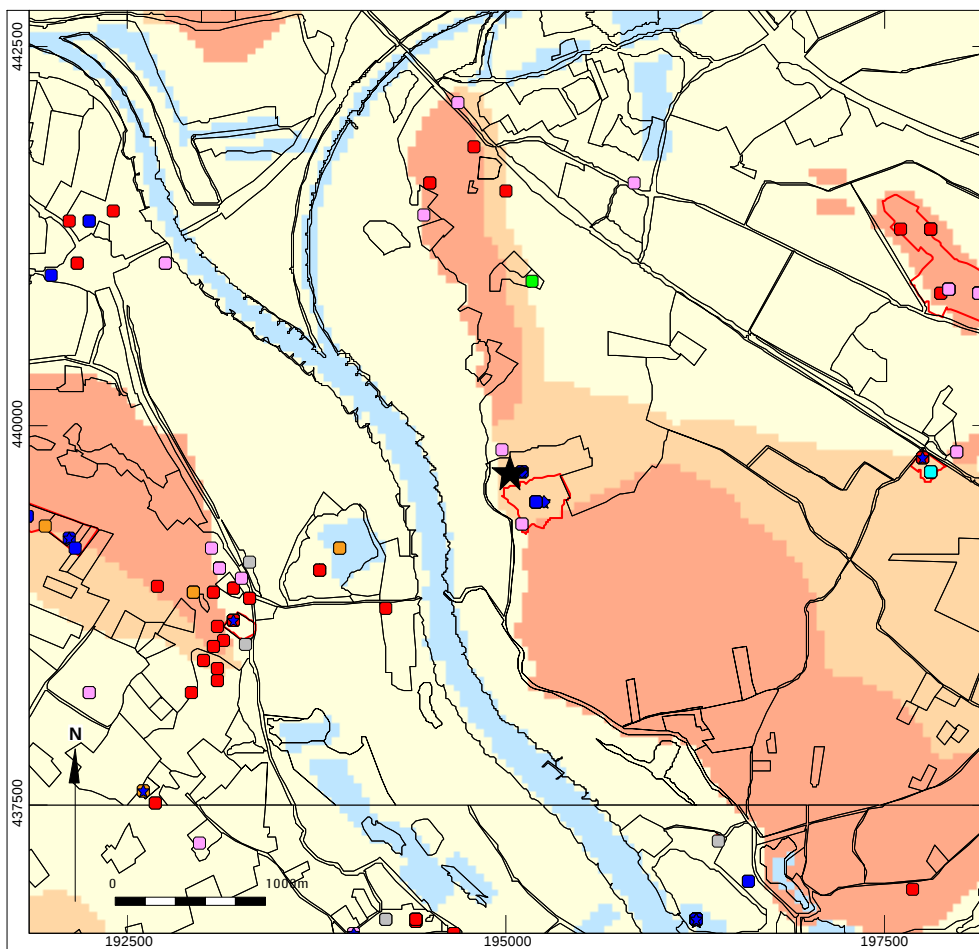
TOL, A., P. VERHAGEN, A. BORSBOOM & M. VERBRUGGEN, 2004: *Prospectief boren. Een studie naar de betrouwbaarheid en toepasbaarheid van booronderzoek in de prospectiearcheologie*, Amsterdam (RAAP rapport, 1000).

Lijst van afbeeldingen en tabellen

- Afb. 1 Ligging en begrenzing van het plangebied
- Afb. 2 Indicatieve Kaart Archeologische Waarden, AMK-terreinen en ARCHIS-meldingen
- Afb. 2a Terrein van hoge archeologische waarde volgens provincie Gelderland
- Afb. 3a De historische kaart van Kuijpers uit 1865
- Afb. 3b Historische kaart (Bonnebladen) met situatie 1894
- Afb. 3c Historische kaart (Bonnebladen) met situatie 1936
- Afb. 4 Boorpuntenkaart

Afb. 1

Westervoort - De Schans

ARCHIS-meldingen en archeologische monumenten op de Indicatieve Kaart Archeologische Waarden

Legenda

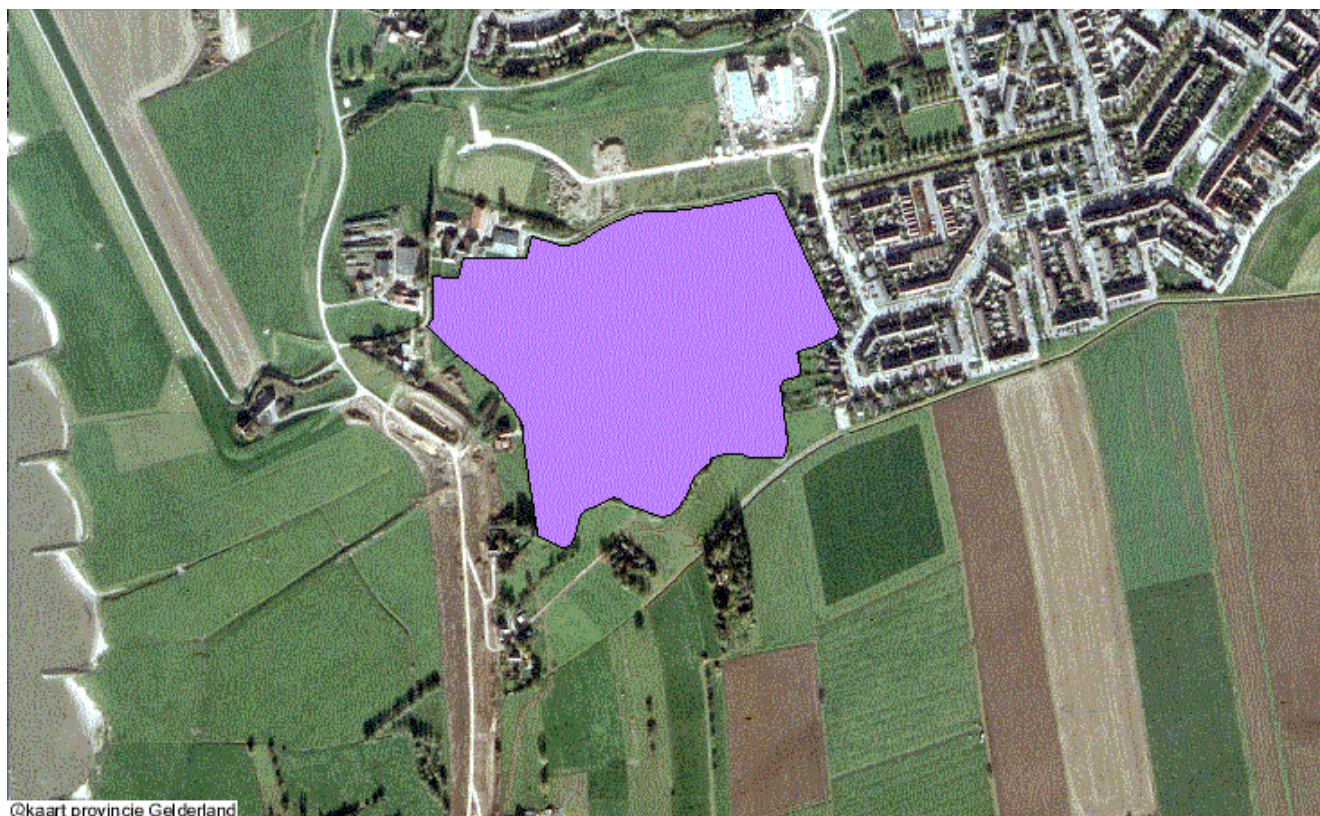
- Hoge indicatieve archeologische waarde
- Middelhoge indicatieve archeologische waarde
- Lage indicatieve archeologische waarde
- Niet gewaardeerd
- Water
- Bebouwd gebied
- Archeologisch monument
- Locatie van het onderzoeksgebied

ARCHIS-meldingen

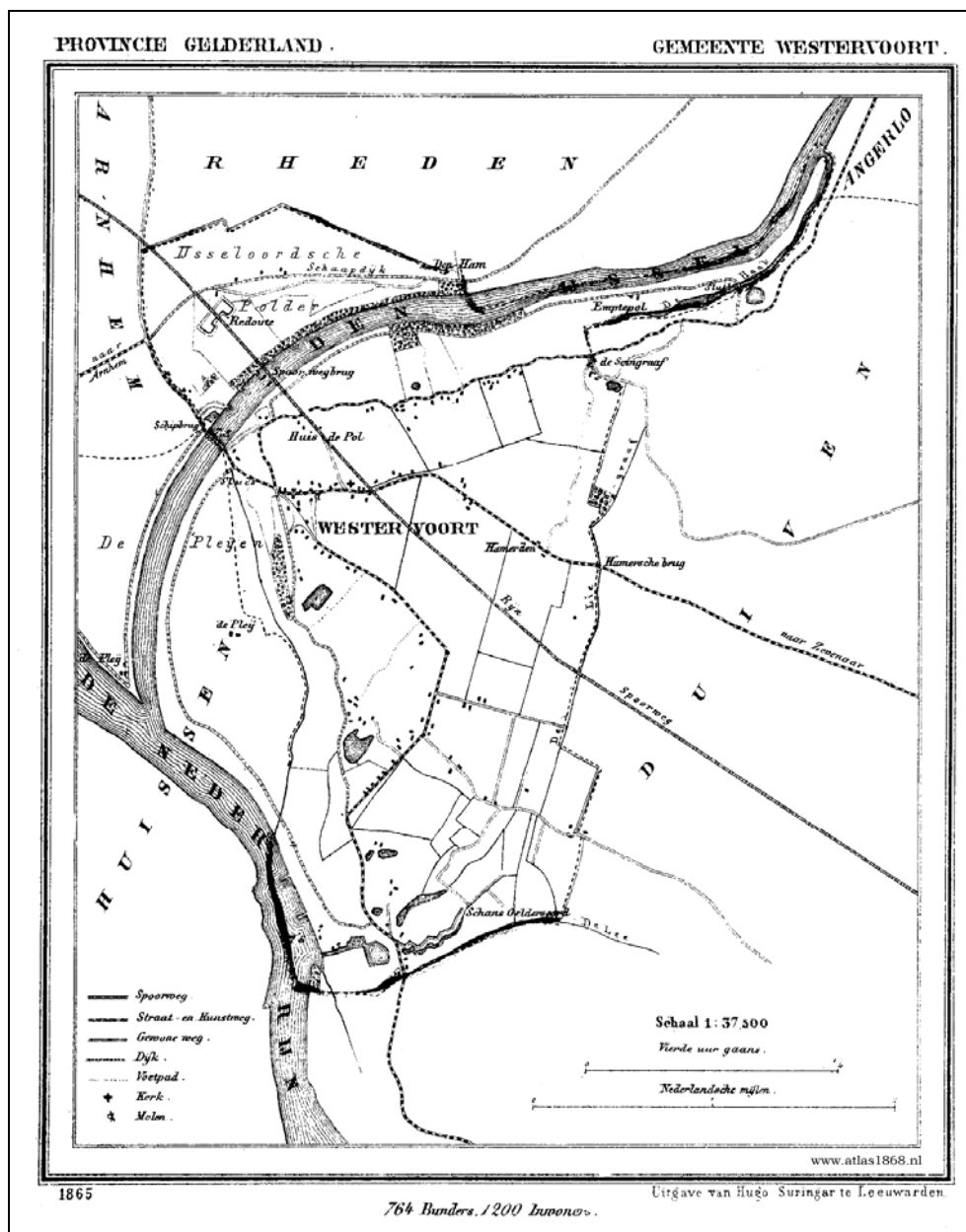
- Paleolithicum
- Mesolithicum
- Neolithicum
- Bronstijd
- IJzertijd
- Vroeg-Romeinse tijd
- Midden-Romeinse tijd
- Laat-Romeinse tijd
- Vroege Middeleeuwen
- Late Middeleeuwen
- Nieuwe Tijd
- Recent
- Datering onbekend

Afb. 2

Afb. 2a Terrein van hoge archeologische waarde volgens provincie Gelderland

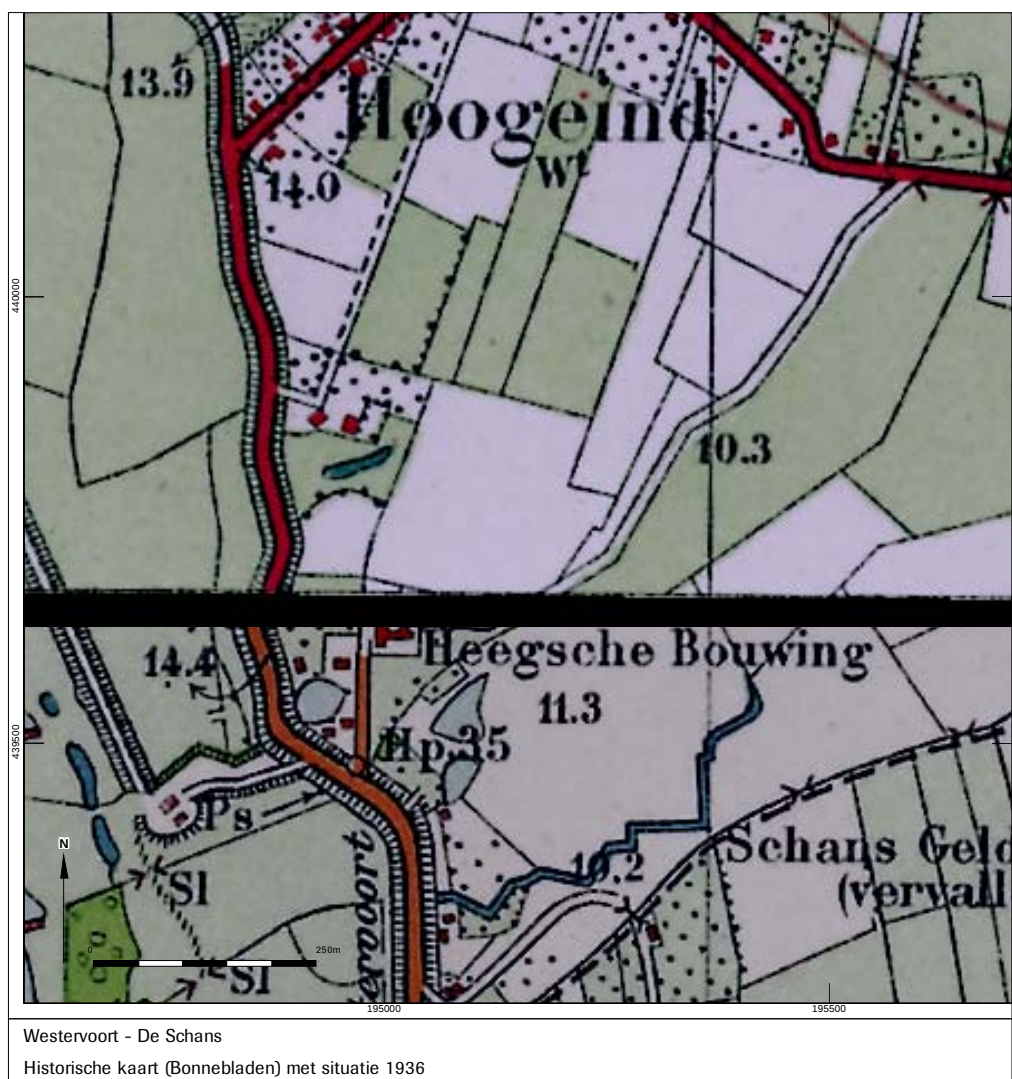
afb. 3a De historische kaart van Kuijpers uit 1865

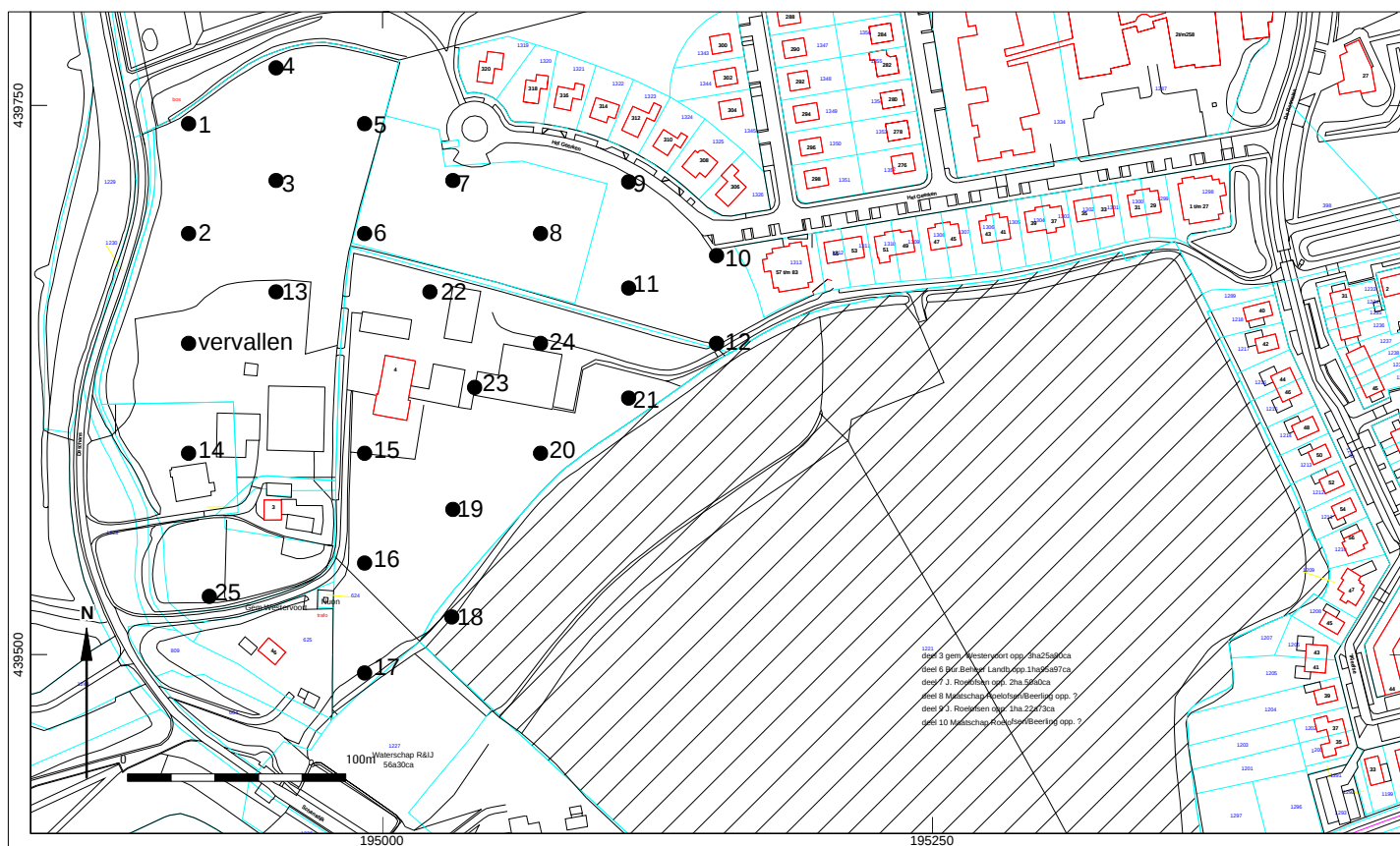
Westervoort - De Schans

Historische kaart (Bonnebladen) met situatie 1894

afb. 3b

afb 3c

Westervoort - De Schans

Boorpuntenkaart

Afb.4

Bijlage 1 Boorgegevens

nummer	x coördinaat (m)	y coördinaat (m)	bovengrens (cm onder mv)	ondergrens (cm onder mv)	grondsoort	bijmenging	zandmediaan	kleur	kalkgehalte	nieuwvormingen	antropogene bijmengingen	organische bijmengingen	bodemhorizonten	overig	Lithostratigrafie
1	194.912	439.742													
			0	80	klei	sterk zandig		bruin; donker-;	kalkloos						
			80	90	klei	sterk zandig		bruin; donker-;	kalkloos	spoor roestvlekken					
			90	130	zand	matig siltig	matig fijn	grijs; bruin-; donker-;	kalkloos						
			130	145	zand	matig siltig	matig fijn	zwart;	kalkloos						
			145	160	zand	matig siltig	matig fijn	grijs; donker-;	kalkloos						
			160	180	zand	matig siltig	matig fijn	grijs; licht-;	kalkloos						
			180	260	zand	zwak siltig	matig grof	bruin; grijs-;	kalkloos						
2	194.912	439.692													
			0	100	klei	sterk zandig		bruin; donker-;	kalkloos						
			100	140	klei	matig zandig		bruin;	kalkloos	spoor roestvlekken; spoor mangaanconcreties					
			140	200	klei	matig siltig		grijs;	kalkloos	spoor roestvlekken; spoor mangaanconcreties					
			200	240	zand	matig siltig	matig grof	grijs; donker-;	kalkloos	spoor roestvlekken					
			240	250	zand	matig siltig	matig grof	zwart;	kalkloos						
			250	280	zand	matig siltig	matig grof	bruin; donker-;	kalkloos						
3	194.952	439.716													
			0	90	klei	sterk zandig		grijs; bruin-; donker-;	kalkloos						
			90	140	klei	sterk siltig		bruin;	kalkloos	spoor roestvlekken					
			140	240	klei	matig siltig		grijs; bruin-;	kalkloos	spoor roestvlekken; spoor mangaanconcreties					
			240	260	zand	zwak siltig	matig grof	grijs; donker-;	kalkloos						

nummer	x coördinaat (m)	y coördinaat (m)	bovengrens (cm onder mv)	ondergrens (cm onder mv)	grondsoort	bijmenging	zandmediaan	kleur	kalkgehalte	nieuwvormingen	antropogene bijmengingen	organische bijmengingen	bodemhorizonten	overig	Lithostratigrafie
4	194.952	439.767													
			0	100	klei	sterk zandig		grijs; bruin-; donker-;	kalkloos						
			100	210	zand	zwak siltig	matig grof	geel; bruin-;	kalkloos	spoor roestvlekken					
5	194.992	439.742													
			0	130	klei	sterk zandig		bruin; grijs-; donker-;	kalkloos						
			130	150	klei	matig siltig		bruin; grijs-;	kalkloos	spoor roestvlekken					
			150	170	zand	zwak siltig	matig grof	geel; bruin-;	kalkloos	weinig roestvlekken					
			170	210	zand	zwak siltig	matig grof	grijs;	kalkloos						
6	194.992	439.692													
			0	100	klei	sterk zandig		bruin; grijs-;	kalkloos						
			100	150	klei	matig siltig		grijs;	kalkloos	spoor roestvlekken; spoor mangaanconcreties					
			150	230	zand	matig siltig	matig grof	grijs;	kalkloos	weinig roestvlekken					
7	195.032	439.716													
			0	120	klei	sterk zandig		grijs; bruin-; donker-;	kalkloos	spoor roestvlekken					
			120	220	zand	matig siltig	matig grof	grijs; bruin-;							
8	195.072	439.692													
			0	90	klei	sterk zandig		grijs; bruin-; donker-;	kalkloos						
			90	160	klei	matig siltig		grijs; bruin-;	kalkloos	spoor roestvlekken; spoor mangaanconcreties					
			160	200	klei	matig siltig		grijs;	kalkloos	spoor roestvlekken					
			200	230	zand	matig siltig	matig grof	grijs;	kalkloos						
9	195.112	439.715													
			0	25	klei	sterk zandig		grijs; bruin-; donker-;	kalkloos						
			25	45	zand	matig siltig	matig grof	grijs;	kalkloos		spoor puinresten				
			45	95	klei	sterk zandig		grijs; bruin-;	kalkloos	spoor mangaanconcreties	spoor puinresten				

nummer	x coördinaat (m)	y coördinaat (m)	bovengrens (cm onder mv)	ondergrens (cm onder mv)	grondsoort	bijmenging	zandmediaan	kleur	kalkgehalte	nieuwvormingen	antropogene bijmengingen	organische bijmengingen	bodemhorizonten	overig	Lithostratigrafie
			95	180	klei	matig siltig		bruin; grijs-;	kalkloos	spoor roestvlekken; spoor mangaanconcretie s					
			180	190	zand	zwak siltig	matig grof	grijs;	kalkloos	spoor roestvlekken					
			190	200	zand	zwak siltig	matig grof	zwart;	kalkloos						
			200	230	zand	zwak siltig	matig grof	bruin; grijs-;	kalkloos	spoor roestvlekken					
10	195.152	439.682													
			0	35	klei	sterk zandig		bruin; grijs-; donker-;	kalkloos						
			35	45	zand	matig siltig		bruin; grijs-; donker-;	kalkloos						
			45	65	klei	sterk zandig		bruin; grijs-; donker-;	kalkloos	spoor roestvlekken; spoor mangaanconcretie s					
			65	180	klei	matig siltig		bruin; grijs-;	kalkloos	spoor roestvlekken					
			180	220	zand	zwak siltig	matig grof	grijs; donker-;	kalkloos						
11	195.112	439.667													
			0	50	klei	sterk zandig		grijs; bruin-; donker-;	kalkloos						
			50	145	klei	matig siltig		bruin; grijs-;	kalkloos	spoor roestvlekken; spoor mangaanconcretie s					
			145	180	zand	zwak siltig	matig grof	grijs;	kalkloos						
			180	200	zand	zwak siltig	matig grof		kalkloos						
12	195.152	439.642													
			0	50	klei	matig zandig		grijs; bruin-; donker-;	kalkloos						
			50	110	klei	matig siltig		bruin; grijs-;	kalkloos	spoor roestvlekken; spoor mangaanconcretie s					
			110	140	zand	matig siltig	matig grof	bruin;	kalkloos	spoor roestvlekken; spoor mangaanconcretie s					

nummer	x coördinaat (m)	y coördinaat (m)	bovengrens (cm onder mv)	ondergrens (cm onder mv)	grondsoort	bijmenging	zandmediaan	kleur	kalkgehalte	nieuwvormingen	antropogene bijmengingen	organische bijmengingen	bodemhorizonten	overig	Lithostratigrafie
			140	155	klei	sterk zandig		bruin;	kalkloos	spoor roestvlekken; spoor mangaanconcreties					
			155	180	klei	matig siltig		bruin; grijs-;	kalkloos	spoor roestvlekken; spoor mangaanconcreties					
			180	210	zand	zwak siltig	matig grof	grijs; donker-;	kalkloos						
13	194.952	439.665													
			0	90	klei	sterk zandig		grijs; bruin-;	kalkloos		spoor puinresten				
			90	125	klei	matig zandig		bruin; grijs-;	kalkloos	spoor roestvlekken	spoor puinresten				
			125	160	klei	matig siltig		grijs; bruin-;	kalkloos	spoor roestvlekken; spoor mangaanconcreties					
			160	180	klei	matig zandig		grijs;	kalkloos	spoor roestvlekken; spoor mangaanconcreties					
			180	230	klei	matig siltig		bruin;	kalkloos	spoor roestvlekken	spoor puinresten				
			230	250	zand	zwak siltig	matig grof	grijs; donker-;	kalkloos						
14	194.912	439.592													
			0	25	klei	sterk zandig		bruin; grijs-;	kalkloos		veel puinresten				
			25	65	klei	zwak siltig		grijs;	kalkloos	spoor roestvlekken; spoor mangaanconcreties	spoor puinresten				
			65	75	zand	sterk siltig	matig grof	grijs;	kalkloos	spoor roestvlekken					
			75	180	klei	matig zandig		bruin; grijs-;	kalkloos	spoor roestvlekken	spoor puinresten				
			180	220	klei	matig siltig		grijs;	kalkloos	spoor roestvlekken;					

nummer	x coördinaat (m)	y coördinaat (m)	bovengrens (cm onder mv)	ondergrens (cm onder mv)	grondsoort	bijmenging	zandmediaan	kleur	kalkgehalte	nieuwvormingen	antropogene bijmengingen	organische bijmengingen	bodemhorizonten	overig	Lithostratigrafie
										weinig fosfaatvlekken					
			220	230	klei	sterk zandig		grijs;	kalkloos						
			230	250	zand	zwak siltig		grijs; donker-;	kalkloos						
15	194.992	439.592													
			0	35	klei	matig zandig		bruin; grijs-;	kalkloos		spoor puinresten				
			35	75	klei	sterk zandig		bruin; grijs-;	kalkloos	spoor roestvlekken				weinig insluitsels grind	
			75	120	klei	matig zandig		bruin;	kalkloos	spoor roestvlekken					
			120	170	klei	matig siltig		bruin;	kalkloos	spoor roestvlekken					
						sterk zandig									
			170	180	klei	sterk zandig		bruin; grijs-;	kalkloos						
			180	210	zand	zwak siltig	matig grof	grijs;	kalkloos						
16	194.992	439.541													
			0	25	klei	sterk zandig		grijs; bruin-;	kalkloos						
			25	40	zand	matig siltig	matig grof	grijs; bruin-;	kalkloos					VERROMMELD	
			40	60	klei	sterk zandig		bruin;	kalkloos	spoor roestvlekken	spoor puinresten			spoor insluitsels grind	
			60	160	klei	matig siltig		bruin;	kalkloos	spoor roestvlekken					
			160	170	klei	sterk zandig		bruin;	kalkloos	spoor roestvlekken					
								grijs; donker-;	kalkloos						
			170	185	zand	zwak siltig	matig grof	grijs; donker-;	kalkloos						
			185	210	zand	zwak siltig	matig grof	bruin; grijs-;	kalkloos						
17	194.992	439.492													
			0	20	klei	matig zandig		bruin;	kalkloos						
			20	30	zand	matig siltig		bruin;	kalkloos						
			30	50	klei	matig zandig		bruin;	kalkloos						
			50	60	klei	sterk zandig		bruin; geel-;	kalkloos						
			60	90	klei	matig zandig		bruin;	kalkloos	spoor roestvlekken				spoor insluitsels grind	
			90	100	klei	matig siltig		bruin;	kalkloos	spoor roestvlekken					
			100	120	klei	matig zandig		bruin;	kalkloos	spoor roestvlekken					
			120	125	zand	zwak siltig	matig grof	bruin;	kalkloos	spoor roestvlekken					

nummer	x coördinaat (m)	y coördinaat (m)	bovengrens (cm onder mv)	ondergrens (cm onder mv)	grondsoort	bijmenging	zandmediaan	kleur	kalkgehalte	nieuwvormingen	antropogene bijmengingen	organische bijmengingen	bodemhorizonten	overig	Lithostratigrafie
			125	155	klei	matig siltig		bruin;	kalkloos						
			155	190	zand	zwak siltig	matig grof	grijs; bruin-;	kalkloos	weinig roestvlekken					
18	195.031	439.517													
			0	15	klei	matig siltig		bruin;	kalkloos					spoor insluitels grind	
			15	25	klei	matig zandig		bruin;	kalkloos						
			25	70	klei	sterk zandig		bruin;	kalkloos		weinig puinresten				
			70	100	klei	matig zandig		bruin;	kalkloos	spoor roestvlekken					
			100	180	zand	zwak siltig	matig grof	bruin; geel-;							
			180	200	zand	zwak siltig	matig grof	grijs;	kalkloos						
19	195.032	439.566													
			0	60	klei	sterk zandig		bruin;	kalkloos		weinig puinresten			spoor insluitels grind	
			60	90	klei	matig zandig		bruin;	kalkloos	spoor roestvlekken					
			90	150	klei	matig siltig		bruin;	kalkloos	spoor roestvlekken; spoor mangaanconcreties					
			150	160	klei	sterk zandig		grijs; bruin-;	kalkloos	spoor roestvlekken					
			160	190	zand	zwak siltig	matig grof	grijs; donker-;	kalkloos						
			190	210	zand	zwak siltig		grijs; bruin-;	kalkloos						
20	195.072	439.592													
			0	10	klei	matig siltig		bruin;	kalkloos						
			10	160	klei	matig zandig		bruin;	kalkloos	spoor roestvlekken	spoor puinresten			spoor insluitels grind	
			160	165	klei	sterk zandig		grijs;	kalkloos						
			165	180	zand	zwak siltig	matig grof	grijs; donker-;	kalkloos	spoor roestvlekken					
			180	200	zand	zwak siltig	matig grof	bruin; grijs-;							
21	195.112	439.617													
			0	70	klei	sterk zandig		bruin; grijs-;	kalkloos	spoor roestvlekken	spoor puinresten				
			70	160	klei	matig zandig		bruin; grijs-;	kalkloos	spoor roestvlekken					

nummer	x coördinaat (m)	y coördinaat (m)	bovengrens (cm onder mv)	ondergrens (cm onder mv)	grondsoort	bijmenging	zandmediaan	kleur	kalkgehalte	nieuwvormingen	antropogene bijmengingen	organische bijmengingen	bodemhorizonten	overig	Lithostratigrafie
			160	220	klei	matig siltig		bruin; grijs-;	kalkloos	spoor roestvlekken					
			220	230	klei	sterk zandig		grijs; donker-;	kalkloos						
			230	270	zand	zwak siltig; zwak humeus	matig grof	grijs; donker-;						humeus??	
			270	300	zand	zwak siltig	matig grof	grijs;	kalkloos						
22	195.022	439.665													
			0	110	klei	sterk zandig		grijs; bruin-; donker-;	kalkloos		spoor puinresten				
			110	170	klei	matig siltig		bruin; geel-;	kalkloos	spoor roestvlekken; spoor mangaanconcreties					
			170	180	klei	matig siltig		grijs;	kalkloos	spoor roestvlekken					
			180	195	klei	matig siltig		grijs; zwart-;	kalkloos			weinig houtskool			
			195	210	klei	matig siltig		grijs;	kalkloos						
			210	220	klei	matig zandig		grijs; bruin-;		spoor fosfaatvlekken				fosfaat ????	
			220	240	zand	zwak siltig	matig grof	grijs; donker-;	kalkloos						
			240	300	zand	zwak siltig	matig grof	bruin; grijs-;	kalkloos	spoor roestvlekken					
23	195.042	439.622													
			0	10										GESTAAKT , WAARSCHIJNLIJK BETONNEN VLOER	
24	195.072	439.642													
			0	30	klei	sterk zandig		bruin; grijs-; donker-;	kalkloos		spoor puinresten				
			30	55	zand	zwak siltig	matig grof	bruin; geel-;	kalkloos		weinig puinresten			spoor insluitsels grind	
			55	130	klei	sterk zandig		grijs; donker-;	kalkloos		weinig puinresten			spoor insluitsels grind	
			130	160	klei	sterk zandig		grijs;	kalkloos						
			160	250	klei	matig siltig		bruin; grijs-;	kalkloos	spoor roestvlekken; spoor mangaanconcreties					

nummer	x coördinaat (m)	y coördinaat (m)	bovengrens (cm onder mv)	ondergrens (cm onder mv)	grondsoort	bijmenging	zandmediaan	kleur	kalkgehalte	nieuwvormingen	antropogene bijmengingen	organische bijmengingen	bodemhorizonten	overig	Lithostratigrafie
			250	260	klei	sterk zandig		grijs;	kalkloos	spoor roestvlekken					
			260	270	zand	zwak siltig	matig grof	grijs; donker-;	kalkloos	spoor roestvlekken					
			270	300	zand	zwak siltig	matig grof	grijs; bruin-; donker-;	kalkloos	spoor roestvlekken					
25	194.921	439.526,00													
			0	10	klei	sterk zandig		bruin;	kalkloos						
			10	20	zand	zwak siltig	matig grof	bruin; grijs-;							
			20	100	klei	matig zandig		bruin; grijs-;	kalkloos	weinig roestvlekken					
			100	140	klei	matig zandig		grijs;	kalkloos						
			140	150	klei	matig siltig		zwart;	kalkloos					veenresten???? nat, houtskool??, veenresten??	
			150	190	zand	matig siltig	matig grof	grijs; zwart-;							

Bijlage 2:

Bouwhistorische inventarisatie met waardestelling

Schans 3, 4, 6 en 7-7a

Westervoort

Andre Viersen

Inhoud

Inleiding	
Beschrijving	
Schans 3	29
Woonhuis met aangebouwde schuren	29
Grote veeschuur	29
Kapschuur	29
Kleine schuur	29
Schuurtje	29
Conclusie	30
Schans 4 (Heegsche bouwning)	30
De boerderij	30
Bijschuur	30
Kapschuur	31
Veestalling	31
Erf	31
Conclusie	31
Schans 6	31
Elektriciteitshuisje	31
Schans 7/7a	32
algemene Conclusie	
Nader onderzoek	
Afbeeldingen	
Schans 4	36
Schans 5	40
Schans 6	45
Schans 7/7a	46

Inleiding

Het Bureau voor Bouwhistorie en Architectuurgeschiedenis in Utrecht heeft in opdracht van ADC ArcheoProjecten een bouwhistorische inventarisatie uitgevoerd naar de bebouwing aan de Schans te Westervoort. De uitkomst van de inventarisatie wordt beschreven in bijgaande rapportage, waaraan een waardestelling is toegevoegd.

Het terrein is in grote lijnen in twee delen onder te verdelen. Het zuidelijke deel van het terrein wordt in beslag genomen door het voormalige fort Geldersoort(h). Hierop bevindt zich slechts één gebouw. Het fort Geldersoort(h) is in het verleden reeds meerdere malen onderwerp van onderzoek geweest. Omdat hierover inmiddels voldoende bekend is, is dit niet in de inventarisatie opgenomen. Het woonhuis met schuur (Schans 7-7a) aan de westzijde van het terrein is wel geïnventariseerd.

Op het noordelijke deel van het terrein is een drietal gebouwcomplexen geplaatst. Twee ervan zijn voormalige boerderijen (Schans 3 en 4), het derde bestaat uit een modern woonhuis met schuur (Schans 6). Deze gebouwcomplexen zijn afzonderlijk beschreven. Bij de beschrijving is er vanuit gegaan dat de dijk (Schans) zich aan de westzijde van het terrein bevindt.

Ir. A. Viersen

Utrecht, december 2005

Beschrijving

Schans 3

(afb. 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11)

De (voormalige) boerderij bestaat uit een woonhuis met aangebouwde schuren, een bijschuur, een kapschuur en een grote veeschuur. En een klein betonnen schuurtje.

Woonhuis met aangebouwde schuren

Het woonhuis is te dateren in het midden van de jaren vijftig van de 20ste eeuw. Het is een redelijk gaaf bewaard voorbeeld van een woonhuis uit deze periode. Omdat veel panden van dit type bewaard zijn, is de cultuurhistorische waarde indifferent.

Aan de achterzijde (oostzijde) en aan de noordzijde bevinden zich aanbouwen. De aanbouw in het midden achter het woonhuis zal behoren bij de bouw van het woonhuis. Deze aanbouw is geplaatst tussen twee oudere schuren. De meest noordelijke schuur zal uit het eerste kwart van de 20ste eeuw stammen en is gezien de gevelindeling een varkenshok. De voorgevel (westgevel) is naderhand beklampt. Het varkenshok is behoudenswaardig.

Het meest zuidelijke deel van de aanbouwen is een schuur, die op grond van het metselwerk is te dateren in het midden van de 20ste eeuw. Opvallend aan de schuur is de oostgevel, die vervangen is door een houten gevel. Gezien de laaggeplaatste deurtjes in de zijgevel kan worden aangenomen dat deze schuur in ieder geval deels als varkensschuur werd gebruikt. Ook deze schuur is behoudenswaardig.

Het middelste deel is onder een lessenaarsdak geplaatst. De noordelijke gevel van de schuur zal uit dezelfde tijd stammen als het woonhuis. Het lessenaarsdak is vermoedelijk een latere aanpassing. De cultuurhistorische waarde is indifferent.

Grote veeschuur

De grote veestal ten noorden van het woonhuis is waarschijnlijk in de jaren zestig van de 20ste eeuw tot stand gekomen. De schuur heeft een geringe cultuurhistorische waarde.

Kapschuur

Ten westen van de grote schuur is in het vierde kwart van de 20ste eeuw een ijzeren kapschuur met gevels van damwandprofielen gebouwd. Deze schuur heeft een geringe cultuurhistorische waarde.

Kleine schuur

De meest westelijke schuur zal aan het begin van de 20ste eeuw zijn gebouwd. Naderhand zijn de gevelopeningen gewijzigd. Tegen de oostgevel is een uitbreiding met wanden van damwandprofiel geplaatst. Als onderdeel van het agrarische complex heeft de schuur enige ensemblewaarde. De uitbreiding van damwandprofiel is verstorend.

Schuurtje

Naast het woonhuis met aangebouwde schuren bevindt zich een klein schuurtje opgetrokken uit betonelementen. Het zal uit het derde kwart van de 20ste eeuw stammen. Dit gebouw heeft een geringe cultuurhistorische waarde.

Conclusie

Het complex geeft een goed beeld van de agrarische ontwikkeling in de 20ste eeuw. Uit de diverse ontwikkelingsfasen zijn onderdelen bewaard gebleven. De onderdelen zelf hebben geen hoge cultuurhistorische waarde. Aan het totale ensemble kan wel enige cultuurhistorische waarde worden toegekend als voorbeeld van een agrarisch complex uit het midden en de tweede helft van de 20ste eeuw.

Schans 4 (Heegsche bouw)

(afb. 3, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21)

Het complex bestaat een T-boerderij, die door middel van een verbindingslid met een bijschuur is verbonden, een kapschuur en een houten stalgebouw.

De boerderij

De T-boerderij en de schuur zijn al op het kadastrale minuutplan uit 1830 weergegeven. De bijschuur is echter korter getekend dan de huidige bijschuur.

Blijkens de gevelsteen naast de voordeur is de boerderij in 1948/49 herbouwd. Aan te nemen is dat de oude boerderij kort daarvoor door brand (?) werd verwoest.¹ Bij de herbouw zullen de huidige voorgevel en de oostgevel van het woongedeelte zijn opgetrokken. De andere gevels zijn echter ouder en dateren uit de 19de eeuw. Wel heeft men tijdens de herbouw bij het woonhuis de vensterindeling gewijzigd. Behalve de voorgevel zijn de meeste gevels te dateren in de tweede helft van de 19de eeuw. In de achtergevel en de oostgevel heeft men bij de herbouw de 19de-eeuwse gevelindeling gewijzigd.

Voor zover na te gaan is, is bij de herbouw het gehele interieur van het woongedeelte opnieuw ingedeeld. Hiervan zijn onder andere haardpartijen, deuren etc. nog aanwezig. Naderhand is waarschijnlijk het woongedeelte uitgebreid – zoals algemeen gebruikelijk – ten koste van het bedrijfsgedeelte. Ook duidt de constructie in het bedrijfsgedeelte (een op de zijgevels rustende balklaag die ondersteund wordt door standvinken) op een datering in de naoorlogse periode. Waarschijnlijk is bij de brand de boerderij dermate zwaar aangetast dat een ingrijpende verbouwing met een geheel nieuwe constructie noodzakelijk was. Bij deze herbouw is de oude hoofdvorm gehandhaafd, waardoor het gebouw nog steeds de verschijningsvorm van een eeuwenoude boerderij heeft. De herbouw als T-boerderij sluit nog steeds aan bij de toen gebruikelijke traditie voor boerderijbouw in de IJsselstreek, waarbij nog tot na de Tweede Wereldoorlog T-boerderijen werden gebouwd. Op grond van het hiervoor gemelde kan gesteld worden dat de boerderij een cultuurhistorisch waardevol gebouw is. De hoofdvorm herinnert aan het feit dat hier reeds vele eeuwen een boerderij stond.

Bijschuur

De naast de boerderij gebouwde schuur was toegankelijk, waardoor het interieur kon worden onderzocht. De schuur is thans groter dan op het kadastrale minuutplan.² Het gebouw moet dus zijn vergroot. De iepenhouten (?) ankerbalkgebinten van de huidige schuur behoren echter tot één fase, hetgeen aangeeft dat de huidige constructie dus jonger moet zijn dan circa 1830. Vermoedelijk zullen de gebinten uit het midden van de 19de-, of uit de tweede helft van de 19de eeuw dateren. Ook de spanten kunnen tot deze fase worden gerekend. Aan te nemen is dat de gehele constructie is vervangen op het moment dat de schuur werd vergroot.

¹ Op de steen staat vermeld: "HEEGSCHE BOUWING HERBOUWD 1948-49".

² Op de constructie zijn gehakte telmerken aangetroffen. De gebinten zijn van noord naar zuid genummerd van I tot III. Hierbij is verschil gemaakt tussen de beide zijden door de merken aan de westzijde recht uit te voeren en die aan de oostzijde gebogen.

Het metselwerk van de noordgevel kan echter nog 18de-eeuws zijn. Wellicht is dit niet vervangen bij de vergroting van de schuur. De zijgevels zijn gepleisterd. De zuidgevel zal in dezelfde periode tot stand zijn gekomen als de gebinten.

Binnen de schuur is de 20ste-eeuwse gruppstalindeling nog aanwezig. Ook de rest van het inwendige van de schuur is gaaf bewaard gebleven.

Het verbindingslid (waarin veestallen zijn ondergebracht) tussen de schuur en de boerderij is te dateren in de tweede helft van de 19de- of in de eerste helft van de 20ste eeuw.

De 18de-/19de-eeuwse schuur is een goed en gaaf bewaard voorbeeld van een bijschuur. Derhalve heeft de schuur een hoge cultuurhistorische waarde.

Kapschuur

De achter de boerderij gelegen kapschuur is op grond van de toegepaste baksteen en de constructie te dateren in de tweede helft van de 20ste eeuw. In de schuur is naderhand een garage gebouwd. Als een op zichzelf staand object heeft de kapschuur een geringe cultuurhistorische waarde. Als onderdeel van het ensemble heeft de kapschuur wel cultuurhistorische waarde.

Veestalling

Ten oosten van de boerderij bevindt zich een grote houten veestalling. Waarschijnlijk is dit gebouw in de jaren zestig of zeventig van de 20ste eeuw tot stand gekomen. Naderhand is het gebouw aan de westzijde uitgebreid. De veestalling heeft een geringe cultuurhistorische waarde. De waarde als onderdeel van de geschiedenis van het gehele complex is hoger.

Erf

Het bij de boerderij behorende erf is sterk verwaarloosd, echter in hoofdstructuur is het erf nog intact. Zo is aan de voorzijde en aan de westelijke zijde van het woonhuis de omvang van de voormalige tuin nog goed te herkennen. Ook de oprijlaan met aan één zijde populieren en aan de andere zijde een begrenzing met struiken is van cultuurhistorische waarde.

Conclusie

Ondanks dat de T-boerderij in 1948-49 grotendeels opnieuw is opgetrokken geeft het totale complex een goed beeld van de ontwikkeling van boerderijen in de IJsselstreek. Het geheel heeft als ensemble een hoge cultuurhistorische waarde. De boerderij en bijschuur vormen een eenheid, waarvan de beide delen tezamen een hogere cultuurhistorische waarde hebben dan de bouwdelen afzonderlijk. De gemeente Westervoort heeft in het bestemmingsplan "Hondsbroekse Pleij en Schans" reeds bepaald dat deze Heegsche Bouwing een gezichtsbepalende boerderij is en daarbij beschermende voorschriften opgesteld.

Schans 6

(afb. 3, 22, 23)

Schans 6 bestaat uit een woonhuis en een schuur. Beide zijn van recente datum en hebben geen cultuurhistorische waarde.

Elektriciteitshuisje

Achter het woonhuis bevindt zich een elektriciteitshuisje. Dit bouwwerkje zal in het midden van 20ste eeuw tot stand zijn gekomen. Gezien het algemeen voorkomen van dit type elektriciteitshuis heeft het pand een geringe monumentwaarde.

Schans 7/7a

(afb. 2, 24, 25, 26)

Het gaaf bewaarde woonhuis uit de periode na de Tweede Wereldoorlog is naderhand aan de achterzijde vergroot met een aanbouw. Het pand is - voor zover na te gaan - gaaf bewaard gebleven en representatief voor dit type woonhuis. Het is echter nog algemeen voorkomend. Op grond van de geringe zeldzaamheidswaarde van het pand is de cultuurhistorische waarde gering.

Aan de noordzijde bevindt zich een wit gepleisterd bouwdeel dat uit de 19de eeuw kan stammen, maar een eerdere datering is waarschijnlijker. Een aanwijzing hiervoor is dat op het kadastrale minuutplan uit 1830 ter plaatse van het huidige pand reeds bebouwing is getekend. Het is niet bekend in hoeverre het huidige pand nog deel heeft uitgemaakt van het daar getekende pand. Indien dit het geval is, moet er tevens rekening mee worden gehouden dat de bebouwing wellicht nog deel kan hebben uitgemaakt van de bebouwing van het fort Geldersoord(h). Uit informatie van de Historische Kring Westervoort blijkt dit zeer waarschijnlijk en behoorde het tot een kruitmazijn / munitieopslag van het Schanscomplex. De gemeente Westervoort heeft in het bestemmingsplan "Hondsbroekse Pleij en Schans" reeds bepaald dat dit bouwdeel een gezichtsbepalende schuur / pand is en daarbij beschermende voorschriften opgesteld.

Achter het pand bevinden zich enige kippenhokken zonder cultuurhistorische waarde.

Algemene Conclusie

Van de vier bebouwde locaties is er alleen bij Schans 4 (Heegsche Bouwing) sprake van een gebouwcomplex met een hoge cultuurhistorische waarde. Hierbij moeten schuur en boerderij als onlosmakelijke eenheid worden beschouwd. De andere bijgebouwen versterken in cultuurhistorisch oogpunt de cultuurhistorische ensemblewaarde. De cultuurhistorische waarde ligt niet alleen in de gebouwen besloten, maar ook in het gegeven dat de boerderij onderdeel uitmaakt van het landschap. Door zijn ligging in het landschap getuigt de boerderij van de agrarische geschiedenis van de streek.

Schans 3, 6 en 7/7a zijn in het verleden dermate sterk verbouwd of herbouwd dat de cultuurhistorische waarde sterk is aangetast.

Bij Schans 3 leveren de op zich zelf niet bijzonder waardevolle bijgebouwen een positieve bijdrage aan het totale agrarische ensemble. In die zin heeft het complex als geheel enige cultuurhistorische waarde.

Bij de wit gepleisterde schuur van Schans 7/7a zal nader onderzoek noodzakelijk zijn om een beter beeld te kunnen vormen van het pand en daarmee onderbouwde uitspraken te kunnen doen ten aanzien van de cultuurhistorische waarde.

Voor zowel Schans 3 als Schans 4 is het bij een eventuele herbestemming van de boerderij(en) aan te bevelen om bij deze herbestemming tevens het erf te betrekken. Met name bij Schans 4 is er sprake van een gaaf bewaard gebleven erf dat bij een juiste herinrichting de monumentale waarde van de bebouwing kan versterken. Door bepaalde historische terreinstructuren te versterken of te respecteren kan het gehele complex een meerwaarde krijgen.

Nader onderzoek

De boerderij Schans 4 is binnen het kader van de inventarisatie zeer globaal beschreven en gewaardeerd. Toegang tot het pand kon niet worden verkregen. Derhalve is op dit moment nog niets te zeggen over het inwendige van het pand. Om een goed en volledig beeld van de cultuurhistorische waarden te verkrijgen zal het noodzakelijk zijn om ook het interieur van het pand bij het onderzoek te betrekken. Derhalve is het aan te bevelen om een bouwhistorische verkenning naar het complex uit te voeren. Hierdoor kan een beter en meer volledig inzicht worden verkregen in de cultuurhistorische waarden van het geheel.

Een bouwdeel van gepleisterde schuur heeft met redelijke waarschijnlijkheid fort Geldersoort(h). Nader onderzoek naar deze schuur kan hierover meer duidelijkheid geven. Ook hier geldt dat het aan te bevelen is om een bouwhistorische verkenning uit te laten voeren.

Bij een eventuele sloop van de boerderij Schans 4 is het wenselijk om een bouwhistorische opname met documentatie uit te laten voeren van zowel de schuur als van de boerderij. Een dergelijk onderzoek zal enerzijds veel nieuwe inzichten ten aanzien van de ontwikkeling van de boerderij opleveren en anderzijds een bijdrage kunnen leveren aan de vraagstellingen ten aanzien van het archeologische onderzoek.

Indien wordt besloten de boerderij te restaureren kan een dergelijk onderzoek voor de restauratie waardevolle gegevens opleveren.

Afbeeldingen

Afb. 1 Het kadastrale minuutplan uit 1830. Op dit plan staat alleen ter plaatse van de panden Schans 4 en Schans 7/7a bebouwing, die thans nog deels aanwezig is. Ter plaatse van Schans 4 en 6 staat bebouwing getekend, die thans niet meer aanwezig is. Tussen de panden bevindt zich een wiel. (www.dewoonomgeving.nl).

Afb. 1a Detail van het kadastrale minuutplan uit 1830. (www.dewoonomgeving.nl).

Afb. 2 Overzicht van het zuidelijke deel van het terrein. Hier bevond zich in de 18de eeuw het fort Geldersoord(h). Het pand links is Schans 7/7a. De resten van de nog aanwezige buitenste gracht bevinden zich ter plaatse van de bossages rechts op de foto.

Afb. 3 Overzicht van het noordelijke deel van het onderzoeksterrein. Van links naar rechts zijn respectievelijk Schans 6, 3 en 4 zichtbaar. De voormalige 18de-eeuwse sluis bevindt zich op de voorgrond. Links is nog net een deel van de inlaatsluis zichtbaar, die behoort bij de naoorlogse IJssellinie.

Schans 3

Afb. 4 Schans 3 bestaat uit een woonhuis met aangebouwde schuren, een grote veestalling een kapschuur en een schuur uit de periode rond 1900.

Afb. 5 Het woonhuis gezien vanuit het westen met rechts de schuur uit het midden van de 20ste eeuw en links de varkensschuur uit het eerste kwart van de 20ste eeuw.

Afb. 6 Overzicht van de achterzijde van de schuuraanbouwen van het woonhuis.

Afb. 7 Direct ten noorden van het woonhuis bevindt zich deze varkensstal uit het eerste kwart van de 20ste eeuw. Bij de herbouw van het woonhuis in de jaren vijftig heeft men deze schuur gehandhaafd.

Afb. 8 Overzicht van de grote veeschuur ten noorden van het woonhuis.

Afb. 9 De kleine schuur met aanbouw.

Schans 4

Afb. 12 Schans 4 gezien vanuit het zuiden met van links naar rechts de boerderij, de bijschuur en de grote houten veeschuur.

Afb. 13 Schans 4 gezien vanuit het zuiden. De T-boerderij met de voorgevel uit 1948-49, waarachter rechts nog net de bijschuur zichtbaar is.

Afb. 14 De westgevel van boerderij Schans 4. Deze gevel zal grotendeels in de tweede helft van de 19de eeuw tot stand zijn gekomen.

Afb. 15 De boerderij gezien vanuit het noordoosten. De opvallend hoge zijgevels van het bedrijfsgedeelte stammen nog van voor de herbouw uit 1948-49.

Afb. 16 De schuur gezien vanuit het noordoosten. De hier zichtbare kopgevel kan nog uit de 18de eeuw stammen.

Afb. 17 De boerderij met bijschuur, gezien vanuit het zuidoosten. De voorgevel van de boerderij stamt uit de herbouwfase van 1948-49. De gevel van de schuur is vermoedelijk bij de vergroting van de schuur in de 19de eeuw gebouwd. De gevel van het tussenlid is van jongere datum.

Afb. 18 Overzicht van het interieur van de bijschuur. De constructie zal uit de 19de eeuw stammen, de stalindeling is 20ste-eeuws.

Afb. 19 Ten noorden van de schuur bevindt zich een kapschuur, die gezien de constructie te dateren is in het midden van de 20ste eeuw. Tegen de schuur is een mestvaalt gebouwd.

Afb. 20 De schuur gezien vanuit het zuidoosten.

Afb. 21 Het meest oostelijke deel van het erf wordt in beslag genomen door een grote houten veeschuur. Deze zal in de tweede helft van de 20ste eeuw tot stand zijn gekomen.

Schans 6

Afb. 22 Schans 6 is een recent gebouwde woning met schuur zonder cultuurhistorische waarde.

Afb. 23 Achter de moderne woning Schans 6 bevindt zich een elektriciteitshuisje. Gezien de geringe zeldzaamheidswaarde heeft het huisje een geringe cultuurhistorische waarde.

Schans 7/7a

Afb. 24 Ter plaatse van het voormalige fort Geldersoort(h) bevindt zich slechts één pand: Schans 7/7a. Het woonhuis ervan is in de naoorlogse periode tot stand gekomen. De witgepleisterde schuur met hoge zijgevels zal waarschijnlijk 19de-eeuws zijn. Het is niet uit te sluiten dat de schuur nog ouder.

Afb. 25 Detail van de wit gepleisterde schuur. De laag geplaatste staldeurtjes geven aan dat het vermoedelijk een varkensstal was.

Afb. 26 Schans 7/7a gezien vanuit het zuiden.